

УДК 78.071.2 (477)

Бондарчук В. О.

ФЕНОМЕН ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ Д. ГНАТЮКА

У статті розглянуто проблему творчої особистості в контексті міждисциплінарного аналізу. Увагу сконцентровано на видатній постаті ХХ – початку ХХІ століття Д. М. Гнатюку в розрізі його виконавської, режисерської та педагогічної діяльності. Проаналізовано поступи Майстра в комунікативному просторі вітчизняного соціокультурного середовища, визначено його стильово-виконавські, режисерські та педагогічні орієнтири. Закріплюючи проблему в контексті психологічного, філософського, мистецтвознавчого та культурологічного дискурсу, ми маємо можливість об'єктивного та узагальненого аналізу щодо становлення та формування творчої особистості, її адаптації в соціокомунікативному просторі та звершенні в різних жанрових та стильових координатах. Апелюючи до біографії Митця, ми заповнюємо значні прогалини в історії вітчизняної культури, наповнюємо сутність мистецького простору українців новими подіями, іменами, подаємо численні соціокультурні явища з іншого, незаангажованого та об'єктивного вигляду.

Ключові слова: творча особистість, акторська лексика, творча концепція, виконавська інтерпретація.

На перехресті століть континуум вітчизняного культурно-мистецького простору наповнюється знаковими подіями, у епіцентрі яких стоять неперевершені й нездоланні часовою руйнацією особистості. Генетичний скарб, вкарбований у іменах видатних і вже канонізованих суспільством постатей, потужно маркує віхи історичного становлення України як незламної, самобутньої та визнаної держави. М. Березовський і А. Ведель, Г. Сковорода і Т. Шевченко, Леся Українка і І. Франко, М. Леонтович і М. Лисенко, Л. Ревуцький і Б. Лятошинський, І. Паторжинський і Є. Чавдар, Б. Руденко і Д. Гнатюк, А. Солов'яненко, І. Козловський і Є. Мірошніченко, Є. Станкович і М. Скорик – це лише частка того пульсуючого і відверто нескореного українського ества, яке стрімким і динамічним кроком упродовж багатьох століть розсікає простір національно-світоглядних і мистецьких звершень.

Творча особистість у координатах різних часових послідовностей, у просторі численних творчих

звершень завжди визначала вектор розвитку і становлення світоглядної системи нації, держави, людства. Та надзвичайно потужний відблиск творча постать отримала у своєму духовному, мистецькому прояві, стаючи епіцентром науки, мистецтва.

Дослідженню особистості як явищу, сформованому перетином наукових дискусій психології, соціології, педагогіки, акмеології, антропології, філософії, мистецтвознавства в сучасному науковому вимірі, присвячено безліч статей, монографій, дисертаційних досліджень. На зрізі кожного із зазначеного наукових напрямів кристалізується чітко окреслена концептуальна модель, сутність якої артикулює етико-художню концепцію особистості як об'єкта їх пізнання.

У психології динамічно розвивається персонологія – дисципліна, що закладає підґрунтя для глибокого вивчення людської індивідуальності шляхом використання різних аналітичних стратегій, характерною особливістю якої є використання таких методів дослідження, як інтерв'ю,

тестування, спостереження поведінки людини з подальшим її фіксуванням, заміри фізіологічних реакцій, аналіз біографічних і особистих документів [1]. Саме наявність і практичне використання такого інструментарію дає можливість виявити індивідуальні особливості людини, виокремити її в самостійну категорію і розглядати як неповторну і самобутню особистість, яка уособлює: здібності, темперамент, емоції, почуття, настрої, унікальність внутрішнього світу та способу життя, рівень креативного та інтелектуального потенціалу, мотиваційні комплекси [10]. «Особистість розкривається як системна соціальна якість індивіда, а саме, як його здатність зумовлювати зміни значущих аспектів індивідуальності інших людей, бути суб'єктом перетворення поведінки і свідомості інших», – зазначає психолог В. Петровський [6, с. 264]. Концептуальне значення особистості багатогранне, її простір охоплює широкий спектр внутрішніх психічних процесів, які координують її поведінку в різних ситуаціях. Термін «особистість» (personality) походить від латинського «persona» – маска, яку вдягали актори під час театрального дійства [1]. Отже, семантика поняття, апріорі, формувалася як відображення зовнішніх характеристик людини, таких як комунікативність, замкнутість, креативність, епатажність тощо [1].

Дослідженню особистості присвячені відомі наукові теорії, концепції, школи, серед яких: гуманістична теорія Карла Роджерса, гуманістична теорія А. Маслоу, психоаналітична теорія З. Фрейда, аналітична психологія К. Юнга, теорія особистості А. Адлера, теорія розвитку особистості К. Хорні, егопсихологія Е. Еріксона, диспозиційна теорія формування особистості психологів Г. Айзенка, Б. Теплова та В. Небиліцина, теорія особистісних конструктів Дж. Келлі, пасіонарна теорія етногенезу Л. Гумільова, теорія О. Леонтьєва [1; 4; 2]. Апелюючи до особистості як моделі, закріпленої векторами психології, ми формуємо основу аналізу – тло, яке наповнюється строкатими і багатозначними структурно-комунікативними одиницями. Саме їхні концептуальні механізми дають можливість обговорення особистості не як статичного об'єкта, що проектує свої властивості в єдиному часовому просторі, а як поняття з його процесуально-темпоральною організацією, коли ми описуємо його через зміну станів, отримуючи при цьому спектральну і діаметрально-розгалужену модель її сутності. Психолог Г. Олпорт у статті «Особистість: проблема науки чи мистецтва?» чітко окреслює алгоритм пізнання сутності особистості, яка ґрунтується на потужних контекстуальних зв'язках

різних наукових напрямів, методів їх дослідження та тлумачення.

Отже, науково-концептуальні підходи до проблеми творчої особистості в контексті мистецтвознавчої моделі дослідження Л. Шаповалової, апеляція до особистості в розрізі хронометричної періодизації Н. Савицької, принципи системного аналізу темпоральних категорій мислителя О. Болдачева, дослідження психології професіоналізму А. Маркової, механізми самореалізації та самоактуалізації особистості кристалізованих науковими розробками А. Маслоу та ін., відкривають новий вектор у простір пізнання і вивчення людини «як вищої інтегруючої субстанції» (вислів Н. Савицької), хронотоп якої представлений проблемою протистояння особистості реаліям буття [8].

У такому просторі соціальної багатовекторності та маркованої неоднозначності і формується комунікативний дискурс митця, що вступив у діалог з епохою, сутність котрої кристалізована потужними зіткненнями різних суспільних поглядів, пронизана проєкціями численних мистецьких течій, контрастна багатозначність яких розсікає часовий вимір, пишучи книгу життя людини, особистості, майстра.

Занурення у минуле мистецького простору ХХ століття дає можливість відчувати динаміку генераційного протистояння у творчості Б. Лятошинського, Л. Ревуцького, ввібрати інтонації народного мелосу у композиціях К. Стеценка, В. Косенка, Платона та Георгія Майбород, відчувати екзистенційну напругу композиторської техніки В. Губаренка, В. Кирейка, Ю. Мейтуса, полинути у вимір неперевершених координат композиторської техніки М. Скорика, Є. Станковича, В. Сильвестрова, насолодитись неповторними зворотами вокальної творчості І. Шамо, О. Білаша, осмислити ідентифікацію народно-інструментальної традиції крізь оптичні проєкції В. Зубицького, замислитися над проблемою протистояння особистості і часу у творчості С. Турчака, К. Симеонова, відчувати сакральні лейтмотиви хорової звучності у інтерпретаціях Є. Савчука, переосмислити канони оперного виконавства завдяки співу І. Паторжинського, Є. Чавдар, З. Гайдай, А. Солов'яненка, Є. Мірошніченко, Б. Руденко, Л. Лобанової, Є. Колесник, М. Стеф'юк. Кожне з цих імен являє собою віху українського професійного академічного мистецтва, яке не тільки віддзеркалює культурні та суспільно-політичні тенденції, а й потужно моделює мистецький простір України ХХ століття з потенцією його ствердження у континуумі європейський та світових парадигм. Це ті особистості,

які проектують собою сферу мистецького середовища, що сформувало, зростило і відпустило у простір соціального, політичного та культурного становлення постать, яка окреслила площину вітчизняних мистецьких звершень ХХ – початку ХХІ століття – Д. Гнатюка.

Одержимість мистецтвом, фанатичне і повне занурення у сутність поняття з глибоким і виваженим переосмисленням механізмів його організації та структурованості в просторі часової реальності – це ті координати, що окреслили феномен особистості Д. Гнатюка у непорушних вимірах естетичної та етнічної ідентифікації України ХХ – початку ХХІ століття. Дмитро Гнатюк – особистість, яка сформована реаліями потужних зламів ідеологічних, соціальних, політичних, культурних та мистецьких векторів парадоксального і жорсткого часу для країни, часу, який представлений в історії генераційним протистоянням фашизму крізь призму знищення Великою Вітчизняною війною; пекучим сталінським тоталітаризмом; екстазом його руйнації та відлигою за часів М. Хрущова, відлуння якої впевнено формує риторичну ренесансу нації, її традицій та самобутності; періоду, що окреслений стихією шістдесятників, світоглядні моделі котрих були ледве помітними крізь оптику чіткої девальвації національної самобутності; періоду, в якому хаотична зміна векторів соціальної, політичної та ідеологічної деформації стимулює до творчої реабілітації нації 1980-х років, її досягнень та пріоритетів у літературі, кінематографі, освіті, науці, музичному мистецтві; періоду, який пронизаний потужним протистоянням національної свідомості хаотичним програмно-структурованим моделям тоталітарної ідеології радянської організованості з подальшим проголошенням незалежності України 1991 р.; періоду, завуальовані й заангажовані координати якого стануть в основі породження невпинної синонімічної анархії у вигляді пафосних гасел «вільна особистість», «творчий художник», «культурно-мистецька реанімація» тощо; періоду, в якому мистецький олімп буде представлений потужним конгломератом С. Турчака, Є. Мірошниченко, А. Солов'яненка, які сформують естетичні моделі національного доробку українців, винесуть його у простір європейського та світового визнання; періоду, в якому жага до національного відродження та визнання, потреба у переосмисленні та ідентифікації цінностей нації будуть обрамлені помаранчевим протистоянням та кривавими подіями Революції гідності; періоду, в якому постать Дмитра Гнатюка відчує занурення у різні соціальні, політичні,

ідеологічні та мистецькі стихії, вбираючи їх енергію та невпинно закарбовуючи у тло мистецтва, освіти, науки та соціальної парадигми.

Феномен Д. Гнатюка як творчої особистості наповнений багатогранністю проявів у різних сферах суспільної організації. Ми без сумнівів можемо розглядати постать митця у контексті циклічних моделей: митець – час, митець – політика, митець – мистецтво, митець – освіта, митець–митець тощо. Така багатовекторна і розгалужена концепція дає можливість зруйнувати сталі стереотипи щодо творчої особистості як моделі, що аналізується односторонньо, що поринула у світ мистецтва, інтерпретуючи його лише стильовими координатами та жанровими детермінаціями музичного мистецтва. Всі ці циклічні моделі дадуть можливість розглядати у складних вимірах ХХ століття постать, яка стала інструментом конструювання людських особистостей часу, взірцем суспільної ідентифікації, мірилом оперної, режисерської та освітньої практики.

Д. Гнатюк – особистість, сутність якої формувалася рефлексією глобальних деформацій історії з її динамікою до відродження та інерцією у втриманні сформованих часом політичних та суспільних позицій; культури, основа котрої кристалізувалася крізь призму потужної етнічної девальвації і була визнана світовою мистецькою спільнотою. Д. Гнатюка ми розглядаємо як одну з центральних постатей соціокультурної динаміки середини ХХ століття. Сформована майстром модель «актор-комунікатор» динамічно розсікає семантичну структуру поняття і виокремлює творчу особистість у нову площину аналізу, яка скеровує дослідників у складний політекстуальний діалог культури, історії, мистецтва. Дмитро Михайлович узагальнює поняття комунікації і помітно розширює її семантичні координати – від виконавської комунікації до комунікативних механізмів як універсальних засобів ідентифікації вітчизняного мистецтва, національної самобутності та української ідентичності у просторі європейських та світових зв'язків. Своім словом, акторською лексикою, виконавською вправністю Д. Гнатюк закарбував чіткий і непохитний образ людини нової генерації, глибоко особистісна сутність якої сповнена індивідуальними проявами на основі генетично-сформованих мистецько-світоглядних архетипів, демонструючи її неповторність, самобутність та індивідуальність.

Митець вдосконалює лексику оперного виконавця, формуючи динамічний асоціативний ряд його героїв, які набувають індивідуально-неповторних і пізнаваних ознак. Актор налагоджує

тісний комунікативний простір, створює якісно новий рівень діалогічного єднання виконавця з глядачем, який сформований проблемою осмислення буття людини на тлі історичної та культурної динаміки.

Особливість Гнатюка-режисера полягає в осмисленні й розкодуванні музичного матеріалу, оскільки саме музика формує загальну, ідейно-художню концепцію вистави, визначає координати і творить простір для творчої реалізації митця, генерує створення естетичних моделей, де виконавська інтерпретація знаходить себе, формує свою сутність, проектує режисерську лексику у її практичному втіленні [9, с. 117]. Для Д. Гнатюка головним у режисерській практиці є розуміння образного змісту музичної драматургії, осмислення композиторської техніки з повним контролем його стильової системи координат під час практичної роботи над моментами сценічного втілення з артистами.

Унікальність Гнатюка-педагога полягає у його здатності до методологічних узагальнень, вектор яких сконструйований потужним виконавським досвідом, перманентним прагненням пізнати внутрішній світ актора-студента, відкрити йому простір невидимого таїнства театру, опери, мистецтва. Педагогічний метод Дмитра Михайловича сформований принципом переродження сутності актора у нову, обумовлену таємницею драматургії твору структуру з вкарбованим в неї відчуттям стилю, жанру, естетичної спрямованості.

Виміри сьогодення, відчуття пульсації часу і рефлексія реальності наштовхують нас на роздуми, епіцентром яких стає нове розуміння дійсності, яке все частіше залишає осторонь емпіричні моделі світорозуміння, світосприйняття, місця і ролі в ньому людини, особистості. Акценти постмодернізму формують стратегії думки кожного з нас, коли відчуття часових реалій змінює свої координати щодня, кожної миті, і відчуті поступи сьогодення стає все складніше і важче. Сучасна творча особистість – це проекція віртуальних механізмів, які працюють за власними законами і стратегіями, оминаючи форматні донині засади емпіричного моделювання людських векторів розвитку, їх символів та ідеалів.

Творча особистість сьогодення формується у діапазоні потужного інформаційного простору, який розгерметизовує генетично-заангажовані світоглядні моделі людини. Формуючи водночас руйнуючи відчуття реальності, піднімаючись на п'єдестал визнання і одночасно падаючи у прірву внутрішнього спустошення, особистість утвер-

джується в просторі сучасності, прикриваючись вигаданими іменами, неіснуючими фотозображеннями, фальшивою і вигаданою життєвою історією. Блоги, інстаграми, сайти – це той континуум, де будь-хто може віднайти своє визнання, стати лідером, маскуючись красномовними гаслами та сленгами.

Вивчаючи біографію особистості, важливо уникнути редукціонізму, коли значна частина його творчого, наукового, соціального, інтелектуального тощо прояву втрачається і залишається за контекстуальними межами. Будь-який біографічний матеріал (психолого-психіатричний, біологічний, соціально-політичний, філософський культурологічний, мистецький тощо) має місце в координатах наукового дослідження лише тоді, коли його використовують не для пояснення ідей особистості, а для їх прояснення, причому не стільки окремо взятих його характеристик, скільки усієї постаті особистості у всіх її проявах і віддзеркаленнях, яка є дуже складною і далеко не односпрямованою взаємодією життєвих і поліконтекстних факторів [4, с. 24]. Т. Попова пропонує використовувати новий напрям біографізму – так звану сіткову концепцію, в координатах якої біографія представлена як «вертикальна темпоральна послідовність горизонтальних зрізів, на кожному із яких просторово фіксується конфігурація соціальних зв'язків індивіда на відповідному відрізку його життєвого шляху» [7, с. 22].

Зазначимо, що в центрі творчої біографії – неповторна, самобутня особистість, яка, будучи вмонтованою в контекст соціокультурної динаміки, формує розгалужений простір дослідження, що перебуває на перетині окремих міждисциплінарних концептуальних векторів, узагальнюючим механізмом яких є історія та культурологія передусім [5]. Творча біографія – це історико-культурологічне, історико-мистецтвознавче та історико-психологічне дослідження, тому ми розглядаємо творчу особистість як феномен історії та культури, який, сформувавшись на синтетичних моделях міждисциплінарного дискурсу гуманітарних наук, дає можливість парадигмально сприймати та аналізувати лінію загального розвитку як усього людства, так і окремої особистості, не залишаючи поза увагою момент включення її у дискурс філософії, соціології, історії.

Творча біографія – це культурологічне дослідження-оповідь, побудоване не за принципом хронологічного нанизування, де кожний крок біографії Майстра працює як чергова фаза творчого сходження, піднесення, в яких прокреслюється

едність, цільність, що вирізняє особистості між інших постатей, індивідуальностей.

Проблема творчої біографії недостатньо розроблена в культурології. На перехресті, на «стику» мистецтвознавчих наук вона теж майже не вивчалась. Між тим проблема осмислення в науці творчої біографії реальної конкретної особистості – межова (погранична) проблема, і вона передбачає дослідження схрещування різних галузей гуманітарного знання та видів художньої творчості. При цьому важливо брати до уваги не лише «окремішність» кожного виду творчої діяльності, його закономірності, а і їхню спільність. Вивчаючи шляхи, якими йдуть художники, ми опиняємося у сфері творчого процесу того, що безпосередньо чи опосередковано впливає

на цей процес. Так, ця проблема передбачає вивчення не лише результату праці художника, а й самого процесу творчості у всій його винятковій складності, у найрізноманітніших його зв'язках з дійсністю, у множині відтінків сприйняття художником життя, дійсності й в опосередкуванні зв'язку художника і світу.

Коло проблем, прямо чи опосередковано пов'язаних із вивченням творчої біографії, як бачимо, надзвичайно різноманітне. Ця проблема є плідною не лише для окремого дослідження життя й творчості того чи іншого Митця, а й для висновків ширшого характеру, в яких можуть бути поставлені надважливі питання загальної теорії культури, зокрема, й художньої.

Список літератури

1. Беленький И. Л. Биография в отечественной культурно-исторической традиции [Электронный ресурс] / И. Л. Беленький // История через личность: историческая биография сегодня. – М., 2005. – С. 37–54. – Режим доступа: catalog.turgenev.ru/opac/index.php?url=/notices/index/IdNotice:217630/Source. – Заглавие с экрана.
2. Левчук Л. Т. Психоанализ: от бессознательного к «усталости от сознания» / Л. Т. Левчук. – К.: Выща школа, 1989. – 183 с.
3. Логинова Н. А. Развитие личности и ее жизненный путь [Электронный ресурс] / Н. А. Логинова. – Режим доступа: personpsy2005.narod.ru/texts/text14.htm. – Заглавие с экрана.
4. Менжулін В. І. Историко-філософська біографістика: провідні тенденції та віхи становлення [Електронний ресурс] / В. І. Менжулін. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/old_jgm/soc.../04_menzhulin_au.pdf. – Назва з екрана.
5. Петрина А. Б. Научная биография в российской культурной и интеллектуальной традиции: поиск новой модели: автореф. на соиск кандидата исторических наук: 24.00.01 [Электронный ресурс] / Анастасия Борисовна Петрина. – Омск, 2009. – 182 с. : ил. – Режим доступа: www.dslib.net. – Заглавие с экрана.
6. Петровский В. А. Личность в психологии: парадигма субъектности / В. А. Петровский. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. – 512 с.
7. Попова Татьяна. Историография в человеческом измерении [Электронный ресурс]. – Режим доступа: dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/40020/15.Popova.pdf?sequence. – Заглавие с экрана.
8. Савицька Н. В. Хронос композиторської життєтворчості: монографія / Н. В. Савицька; Львівська національна музична академія ім. М. В. Лисенка. – Львів: Сполом, 2008. – 320 с.
9. Станішевський Ю. О. Дмитро Гнатюк / Ю. О. Станішевський. – К.: Муз. Україна. 1991. – 167 с.
10. Чаус А. Д. Самоактуалізація особистості як філософська проблема / А. Д. Чаус // Культура і сучасність: Альманах. – К.: ДАККіМ, 2006. – № 1. – С. 26–33.

V. Bondarchuk

THE PHENOMENON OF THE D. M. GNATYUK'S CREATIVE PERSON

This article considers the problem of the creative personality in the context of the interdisciplinary discourse. The research is focused on the outstanding figures of the 20th – beginning of the 21st century – D. M. Gnatyuk in terms of his performing, directing, and teaching activities. Analysis of Master's steps and progress in the communicative space of domestic socio-cultural environment makes it possible to determine his style and performance, directing, and teaching guidelines. Fixing the problem in the context of psychological, philosophical, artistic, and cultural discourse, we have the possibility of an objective and generalized analysis of the becoming and formation of a creative personality, its adaptation to the socio-communicative space and performing in different genre and stylistic coordinates. Appealing to the biography of the Artist, we fill in important gaps in the history of the national culture and the essence of the artistic space of the Ukrainians' new events, names, and show many social and cultural phenomena in another, impartial and objective way.

Keywords: creative personality, actor's vocabulary, creative concept, performing interpretation.

Матеріал надійшов 19.04.2017